

**KATARZYNA DE LAZARI-RADEK AND PETER SINGER:
Utilitarianism: A Very Short Introduction**

Oxford: Oxford University Press 2017, 138 s.

Problematika filozofického zdôvodnenia utilitarizmu a jeho obhajoby sa stáva aktuálnou vo svetle súčasných etických výziev, ku ktorým bezpochyby patrí globálna chuďoba, zaobchádzanie so zvieratami, právo na smrť či klimatické zmeny. Katarzyna de Lazari-Radek a Peter Singer publikovali prácu, ktorej zámerom je oboznámiť čitateľa s významom utilitarizmu a jeho kľúčovými črtami, a to nielen v teoretickej, ale aj praktickej rovine. V tejto publikácii sa čitateľ môže oboznámiť so základnou argumentáciou utilitarizmu, jeho zdôvodnením, s tým, čo predstavuje hodnotu (napr. šťastie, úžitok), s častými námietkami voči nemu a s tým, ako sa dnes uplatňuje pri praktických otázkach. Táto práca Petra Singera a Katarzyny de Lazari-Radek nadväzuje na ich predošlú publikáciu *The Point of View of the Universe: Sidgwick and Contemporary Ethics* (2014).

Kniha je rozdelená do šiestich kapitol. V úvodnej kapitole sa autori venujú pôvodu utilitarizmu a ukazujú, že utilitaristické myšlienky možno sledovať už u čínskeho filozofa Moziho, indického mysliteľa Gautamu, gréckeho filozofa Epikura (potešenie a bolesť sú správnym štandardom na určenie toho, čo je dobré a zlé), Lorda zo Shaftesbury (Anthonyho Ashleyho Coopera), ale aj u klasických utilitaristov Jeremyho Benthama, Johna Stuarta Milla či Henryho Sidgwicka. Prínosom tejto kapitoly je najmä prehľadný spôsob problematizovania utilitarizmu na základe historicko-filozofického výkladu.

V druhej kapitole autori analyzujú filozofické zdôvodnenia utilitarizmu, pričom sa sústredia na kľúčový princíp utilitarizmu – maximalizáciu úžitku, ktorého morálne zdôvodnenie môže mať dve línie uvažovania. Na jednej strane fundamentálnu – morálne úsudky sú pravdivé alebo nepravdivé, alebo reflexívnu – povaha morálnych zdôvodnení závisí od toho, ako dobre zodpovedajú našim morálnym úsudkom, a či zároveň zodpovedajú prijateľným princípom. Autori preferujú prvú líniu uvažovania, pričom sa odvolávajú na hedonizmus J. Benthama, intuitivizmus J. S. Milla a kognitívny intuitivizmus H. Sidgwicka. Zdá sa, že najbližší je im kognitívny intuitivizmus H. Sidgwicka, ktorý sa snažil určiť niekoľko abstraktných morálnych zásad univerzálnej morálky: (1) morálne zdôvodnenia musia byť jasné a presné; (2) dôkazy musia byť starostlivo preverené; (3) prijaté propozície musia byť vzájomne konzistentné a (4) morálne zdôvodnenia možno revidovať podľa subjektívnej dôvery. Všetky tieto zásady

spĺňajú podľa H. Sidgwicka tri princípy: spravodlivosť, obozretnosť a dobročinnosť. Autori sa stotožňujú so Sidgwickovou pozíciou a ukazujú, že v jadre etiky rôznych kultúr a civilizácií sú prítomné podobné princípy, ktoré obhajuje utilitarizmus. Spojenie utilitarizmu s etikou rôznych náboženstiev (s. 31) je iste odvážny krok, ktorý zároveň pôsobí účelovo, keďže na ďalších stránkach autori spochybňujú židovsko-kresťanskú morálku prostredníctvom výsledkov kognitívneho výskumu J. Greena. Jeho výskum ukázal, že naše morálne uvažovanie má dva hlavné procesy: spontánny a korigovaný. Spontánne morálne uvažovanie sa vyvíjalo v priebehu niekoľkých tisícročí a slúži nám najmä pri bežných zrýchlených emocionálnych reakciách, zatiaľ čo korigovaný spôsob uvažovania jasne ukázal, že sa usilujeme konať racionálne, aby sme zabezpečili najvyššiu možnú úroveň úžitku (s. 40). Autori na základe toho formulujú záver, že morálna teória by sa nemala posudzovať podľa toho, či zodpovedá našim nerelevantným spontánnym intuíciam, ale podľa toho, či je schopná reagovať na problémy súčasnosti. Stručne povedané, podľa autorov máme ignorovať spontánne (resp. tradičné) morálne intuície, pretože nereflektujú súčasné problémy. Táto pozícia je kontroverzná, pretože emocionálne a racionálne koncepty uvažovania sú v silnej interakcii, a nie v opozícii, čo možno doložiť aj na základe psychologických štúdií.

V ďalšej kapitole sa autori pokúšajú odpovedať na otázku, čo by malo byť obsahom maximalizácie. Tematicky je táto kapitola podstatná, pretože čitateľom približuje jednotlivé pozície klasického hedonizmu, preferenčného utilitarizmu a pluralitného konzekvencializmu. Autori pútavým, avšak akademickým jazykom vysvetľujú hedonistický pohľad, podľa ktorého jedinou pozitívnu vnútornú hodnotu pre subjekty má šťastie a potešenie. Autori podrobne analyzujú tzv. námietku „filozofie ošípaných“, ktorú obhajujú z totožnej pozície ako J. S. Mill. Ten tvrdil, že pri posudzovaní pôžitkov by sme mali brať do úvahy kvalitu, ako aj kvantitu. Lenže táto námietka smeruje k pluralitnému chápaniu toho, čo by malo byť obsahom maximalizácie, pretože potešenie nemusí byť jediným vnútorným dobrom. Existujú totiž aj vnútorné hodnoty (napr. poznanie, pravda, krása, spravodlivosť, rovnosť a sloboda). Problémom tejto pozície sú nasledujúce námietky: (1) poznanie, pravda a sloboda sú epifenoménom potešenia; (2) nemôžeme túžiť po niečom, čo v skutočnosti ignorujeme; (3) nejasné kritériá výberu jednotlivých hodnôt; (4) jednotlivé hodnoty sú len prostriedkom, ale sami osebe nemajú vnútornú hodnotu. Možno oceniť snahu autorov priblížiť jednotlivé námietky vzťahujúce sa na pluralitný konzekvencializmus, no na druhej strane je škoda, že čitateľ sa nemá ako oboznámiť s kritizovanými prácami. Navyše si autori publikácie nedali námahu, aby ukázali, že podobné námietky možno vzťahovať aj na preferenčný utilitarizmus. Napríklad ak sa pluralitný konzekvencializmus opiera o vnútorné hodnoty na základe intuície, a tieto intuície sú nedostatočné, prečo túto námietku nemožno vzniknúť aj pri preferenčnom utilitarizme? Len preto, lebo prefe-

renčný utilitarizmus vychádza zo Sidgwickovej „neomyšľanej“ kognitívnej intuície? Takýto spôsob argumentácie nemá žiadnu pridanú hodnotu, ak slúži len na prijatie záveru, že pluralitný konzekvencializmus nedostatočne poskytuje spoľahlivý dôkaz o tom, že by subjekty primárne preferovali slobodu pred šťastím a potešením, a že z toho dôvodu utilitaristická klasická odpoveď – potešenie – je dostatočná (s. 61).

Autori do publikácie zaradili aj kapitolu, v ktorej prezentujú niektoré najčastejšie námietky voči utilitarizmu, pričom sa ich pokúšajú spochybniť alebo vyvrátiť. Spôsob, akým argumentujú proti jednotlivým námietkam, stojí za zmienku, pretože umožňuje pochopiť limity argumentácie antiutilitaristov. Napríklad obvinenie utilitarizmu z obhajoby nemorálneho konania bránia tvrdením, že každá z takýchto kritik vychádza iba z hypotetických prípadov. Avšak v nasledujúcom odseku tvrdia, že vďaka týmto hypotetickým prípadom možno pochopiť, ako utilitaristické konanie môže zachrániť životy, hoci bude v rozpore s našimi nedokonalými a nespoľahlivými intuitívnymi reakciami. Zároveň sa antiutilitaristi mýlia, ak sú presvedčení o tom, že utilitarista bude zabíjať nevinných bez toho, aby mal vysokú dôveru voči všetkým relevantným skutočnostiam (s. 68 – 70). Takýto spôsob obrany je nekonzistentný, pretože na jednej strane autori požadujú, aby sa hypotetické prípady nebrali vážne, ale zároveň na hypotetických prípadoch chcú ukázať, že spontánne intuitívne konanie je nedostatočné. Najväčším nedostatkom tejto kapitoly je absencia súčasných prác (vrátane prác reagujúcich na práce P. Singera), ktoré sa sústreďujú na kritiku utilitarizmu. Napokon aj z názvu publikácie by čitateľ mohol očakávať, že sa v nej bude môcť oboznámiť s rozsiahlym bibliografickým aparátom, ktorý jej však výrazne chýba.

V predposlednej kapitole sa autori zaoberajú dvoma formami utilitarizmu – tzv. utilitarizmom činu a utilitarizmom pravidiel. Autori dávajú prednosť prvej forme utilitarizmu, pretože podľa nich utilitaristi „správne popierajú, že existujú nejaké výnimočné morálne pravidlá“ (s. 92). V tejto kapitole autori obhajujú takzvanú ezoterickú morálku – ide o takú morálku, ktorá je dostupná iba vyvoleným. Hoci utilitaristi by si mali byť vedomí vlastných chýb, predsa len nik nemôže poprieť, že existujú ľudia, ktorí vedú lepšie ako ostatní, čo by sa malo spraviť – stačí sa pozrieť na diskusiu o zmene klímy v USA (s. 95). Iste, tento spôsob argumentácie platí aj pre iné názory a presvedčenia, ale prečo by v mnohých prípadoch mali mať utilitaristi pravdu? Len preto, lebo tí druhí, ako píše aj autori, sú nedostatočne vzdelaní, čím nie sú schopní uvažovať o dôsledkoch vlastných činov? Alebo preto, lebo si vyberajú náročnejšie spôsoby uvažovania?

Katarzyna de Lazari-Radek a Peter Singer knihu ukončujú časťou, ktorá sa zaoberá uplatňovaním utilitarizmu v praxi. Praktické uplatnenie utilitarizmu je podnetné pre ďalšiu diskusiu, a to aj vzhľadom na kontroverzné zdôvodnenia utilitarizmu, jeho obhajobu voči antiutilitaristom. Publikácia je vhodná najmä pre tých, ktorí sa nestretli

s utilitaristickými myšlienkami, a pre tých, ktorí hľadajú stručné zhrnutie najlepších argumentov za utilitarizmus a proti nemu. Na záver treba zdôrazniť, že spôsob argumentácie autorov niekedy vyznieva, akoby ich práca bola určená najmä pre obhajcu utilitarizmu, ktorý nekriticky preberá názory. Aj z tohto dôvodu publikácia pre antiutilitaristu pravdepodobne nebude mať pridanú hodnotu.

Martin Foltin

Martin Foltin
Filozofický ústav SAV
Klemensova 19
813 64 Bratislava 1
Slovenská republika
e-mail: mart.foltin@gmail.com
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-3981-7811>